

Matyušová, Zdeňka

Válečná dětství

Opera Slavica. 1991, vol. 1, iss. 1, pp. 61-63

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/115705>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

uznávané badatelské centrum, jemuž se podařilo integrovat roztroušené síly literární genologie v evropském a snad i světovém měřítku. Genologické studie - ač jsou materiálové, problémové a metodo-

logicky namnoze různorodé - zachycují obecné trendy v moderní literární vědě směřující od sémiotiky k pragmatice a hermeneutickému chápání artefaktu.

Ivo Pospíšil

Válečné dětství

(Lichanov, A.: *Posledné mrazy. Mladé letá*, Bratislava 1990)

Osobitý a zajímavý pohled na dětství generace, která se narodila v tragických válečných letech nebo těsně před nimi přinášeji prózy významného sovětského prozaika Alberta Lichanova (nar. 1935), který vstoupil do literatury v šedesátých letech. Výhradně pro děti a mládež začal psát až v letech sedmdesátých.

Zvláštní místo v jeho tvorbě má návrat do vlastního válečného dětství. Autobiografické prožitky se Lichanovovi staly zdrojem k sérii novel, v nichž sleduje osudy svého hrdiny od prvního dne války až po léta válečná.

Obraz války se objevuje ve všech autorových dílech, ale těžiště této problematiky je v prózách *Muzika* (1969), *Dřevěné koně* (1969), *Strmé vrchy* (1970), které tvoří trilogii a souborně vyšly pod názvem *Muzyka* (1971, česky ve sborníku *Dřevěné koně*, 1986).

Po více než deseti letech se Lichanov znovu vrátil k tématu válečného dětství v povídkách *Strašimůra* (1984), *Obchod s náramnými pomůckami* (1984), *Poslední mrazy* (1984), jejichž český překlad

je součástí výše jmenovaného sborníku. Závěrečná povídka celého cyklu vyšla jako samostatná publikace v nakladatelství *Mladé letá* pod názvem *Posledné mrazy*. Tuto prózu Lichanov věnoval především dětem minulé války, jejich ztrátám a nedětskému utrpení. Děj je zasazen do druhé poloviny roku 1945. Povídka s naprostou otevřeností a tvrdou pravdivostí hovoří o tom, jak válka pronásleduje nevinné děti a vybírá i od nich krutou daň.

Z žánrového hlediska jsou Lichanovovy prózy označovány termínem "pověst". Jedná se o typicky ruský útvar střední epické formy, který má různé výklady a interpretace. V každé autorové povídce či novele, "pověsti", vystupuje mladý hrdina, jehož osobnost jakoby splývá s obrazem autora. Ten se dívá na svět očima dětí, s jím vlastní bezelstnosti a silou prožívá jejich radosti, neštěstí, úspěchy i nezdary. Jsou to v pravém slova smyslu jeho oblíbení hrdinové. Jejich životní zájmy a lidské hodnoty autor hájí jako své vlastní, přičemž

vždy stojí na pozici obránce dětství.

Lichanovovy prózy znamenají hluboký ponor do lidského nitra. Nespočívají však v přijetí toho či onoho názoru, hlediska či mravního poučení. Vždy proti sobě stojí skutečnost - chaotická, zmatená, měnící se - a člověk - rozpolcený, zmataný pochybnostmi, hledající. Autor usiluje o to, aby si současný čtenář vytvořil představu o běhu života, jeho smyslu i zákonitostech. Proto se tolik zaměřuje na problémy a fakta diskusní povahy. Jeho hrdinové své názory konfrontují a opakovaně se vrací k týmž událostem. Ne všechny jejich postřehy a soudy jsou však přijatelné a proto spisovatel dává čtenářům možnost, aby si o dané věci vytvořili vlastní mínění. "Otevřený konec" a "neuzavřenost" příběhů jim k tomu poskytuje dostatečný prostor.

Próza A. Lichanova se na jedné straně vyznačuje hloubkou psychologické analýzy a na straně druhé publicistickým napětím. Popisy v ní zaujímají málo místa, převládají charakteristiky duševních stavů, dialogy a vnitřní monology. Lichanov dovede vytvořit silné citové napětí, i když vnějškové je poměrně skoupý na vyjádření emocí. Děj bývá "rozbitý", "roztrhaný", autor rychle přebíhá z místa na místo, dělá posuny v lidské paměti a rozuzlení povídky nechává na závěr.

Vše, co bylo doposud řečeno, úzce souvisí s hlavními způsoby vyprávění v dílech A. Lichanova. Jak v tradičnějším vyprávění ve 3. osobě, tak v ich-formě spisovatel pracuje s vnitřními monology, za-

loženými na řeči přímé, nepřímé či polopřímé. Různé typy vyprávění často přecházejí jeden do druhého. Autor tím dosahuje neobvyklé myšlenkové hutnosti. To spolu s naléhavostí podání, čistotou jazyka, stylovou vyříbeností a kompoziční vyvážeností činí z jeho próz díla přitažlivá, poutavá a hodnotná.

Téma války je v literatuře pro mládež záležitostí mnohověrná a v podstatě nevyčerpatelná. Vedle Alberta Lichanova se k této tématice v posledním období vrátili V. Kazko, J. Ivanov, Vl. Tichvinskij, I. Serkov, A. Pristavkin a další. Prožitek války zůstává hluboko v mysli a paměti generací, které válku prožily, počítaje v to i generaci, která tehdy žila své dětství. V současných autobiografiích válečného dětství se spisovatelé nezapomínají analýzou společenského a historického podkladu události, ale na základě osobních zkušeností a šokující silou subjektivního zážitku obracejí pozornost k vnitřnímu světu dítěte.

Je do značné míry nepřírozené, když dítě mluví o tak nedětském tématu, jakým je válka. Ale už v tomto samotném faktu je skryta obžaloba odsouzeného jevu lidských dějin. A právě proto vkládají autoři do svých děl naléhavé morální a humanistické poslání, které odsuzuje násilí, ohrožující lidství a potlačující svobodu jedince i celých národů. Dějinná pravda je odkrývána dětskými postavami, jejich očima jsou zachyceny události a postoje lidí, které odhalují jejich charakter. Autoři zobrazili živé a neschematické portréty

citového, myšlenkového a názorového dospívání dětí na pozadí konfliktní skutečnosti, která mladou duši zjitřila a probudila otázkami, jež neztrácejí ani dnes nic ze své naléhavosti.

To je také důvod, proč mnozí tvůrci pocítují vnitřní nutnost konfrontovat mravní a duchovní zkušenost válečné a současné generace a na válečném materiálu nastolovat a řešit morální problémy dneška. Aktuální je ve srovnání s ostatními výše uvedenými autory zejména Anatolij Pristavkin s kvalitativně novým pohledem na válečné dět-

ství, které ztvárnil v románu *Na hrudi obra obláček zlatý* (1981, uveřejněno až v roce 1987). Jeho autobiografická vzpomínka vede až ke kritickému obvinění těch, kteří způsobili, že válka, ač spravedlivá v obecném pojetí dějin, byla tak kruté nespravedlivá vůči mnoha nevinným lidem.

Bolestné vzpomínání, potřeba poměřovat současnost s tím, co už člověk prožil, nutnost dialogu generací - to jsou hlavní aspekty, které sbližují válečnou prózu pro mládež s naší přítomností.

Zdeňka Matyušová